

UDK 911.37:711.436 (497.12) = 863

UDC 911.37:711.436 (497.12) = 20

STRUKTURA OMREŽJA PODEŽELSKIH (NEMESTNIH) NASELJ V SR SLOVENIJI

Vladimir K o k o l e *

Uvod

Značilnosti podeželskih naselij v Sloveniji nasploh, vključno s tipologijo naselij, so bile že predmet več razprav, od temeljne Melikove študije o »kmečkih naseljih v Sloveniji« (Melik, 1933, glej seznam literature); dalje: (Ilešič, 1950, Melik, 1963).

Poleg nekaterih obrobni, lokalnih poskusov pa – zlasti za najnovejše obdobje in za celotno SR Slovenijo – še nismo imeli **kvantitativne opredelitve in ovrednotenja** omrežja podeželskih naselij. Ta razprava poskuša zato analizirati relativna razmerja v tem omrežju po podatkih o številu in velikosti naselij. Po značilnih razmerjih med številom naselij in njihovo velikostjo oziroma ustreznimi deleži ugotavlja, prvič, stanje v omrežju in drugič, poskuša podati zanj racionalno razlago. Stranski namen opravljenega analitičnega dela, je ta, da ustvari vobče temeljno podatkovno osnovo tudi za nadaljnje možne raziskave na osnovi zbranih in urejenih podatkov. Delo je bilo opravljeno v okviru raziskovalnih nalog za pripravo nove geografske monografije Slovenije, ki jo – pod okriljem SAZU – pripravljajo slovenski geografi. Pričujoča razprava zajema in predstavlja samo del opravljenih analiz, predvsem za večje teritorialne enote, regije in občine, zlasti pa prezentira le del pripravljenih kartografskih obdelav.

Gradivo

Osnovno gradivo, ki numerično opredeljuje posamezna naselja in je primerljivo za vso republiko in (v načelu) tudi za daljše obdobje nazaj, so slejkoprej periodični **popisi prebivalstva in uradni spiski naselij**. Ker je naš smoter analizirati stanje in premike v omrežju naselij v novejšem povojnem obdobju, sta to popisa prebivalstva (in stanovanj ter gospodinjstev) iz leta 1961 in 1981. Po naseljih so objavljeni le rezultati popisov v l. 1961 in 1971; za leto 1981 so na voljo le izpisi na magnetnih trakovih oziroma v posameznih izvodih, računalniško tipkani spiski pri nekaterih uradnih ustano-

* Dr., svetovalec direktorja na Zavodu SR Slovenije za družbeno planiranje v pokoju, Zvonarska 7, 61000 Ljubljana, YU.

vah. Osnovna podatka sta slejkoprej le dva: **število naselij** po teritorialnih enotah in **število prebivalcev v posameznem naselju**. **Osrednja značilnost naselij** v odnosu do sosednjih in drugih je **pač njihova velikost**, ki jo izraža število prebivalcev v naselju. To je podatek, ki je edini na voljo tudi v daljši časovni seriji. Za naš namen – prikazati strukturo poselitve na podeželju – ta podatek zadošča. Treba pa se je zavedati omejitvev, ki izhajajo iz naslednjih opredelitev.

– Prvič, naselja so v statističnem smislu temeljne **numeracijske** enote za bivališča, hiše, stavbe, kjer živijo prebivalci. Ti in »Širša območja« (glej najnovejšo opredelitev v Uradnem listu SR Slovenije, 23/1984) vseh naselij, ki ustrezajo tem enotam, zajemajo skupaj celotno ozemlje SR Slovenije in vse prebivalstvo, ne glede na to, kje na ozemlju enote prebiva. Vendar pa so že od začetkov statističnih opazovanj oz. snemanj naselja v **načelu** obravnavali tudi kot **jasno razločljive fizične enote**, tj. kot večjo ali manjšo, bolj ali manj tesno sklenjeno skupno bivališče oz. stavb s hišno številko (glej razpravi V. Melik, 1979). Torej, bodisi zelo majhne gručice hiš (»zaselke«) kot tudi zelo velike, z več sto hišami in celo čez tisoč prebivalci. Povsem dosledno pa to načelo ni bilo povsod uporabljeno. Najbolj opazen je razkorak med podatkom o velikosti (številom prebivalcev) in dejansko fizično razporeditvijo bivališč (hiš), ko vzorec poselitve ni diferenciran v jasno ločljive sklenjene gručice, tj. kjer prevladujejo t.im. samotne kmetije in/ali »nezložena naselja«. Tam so bile numeracijske enote (=naselja) že pri prvih popisih pred dobrimi sto leti opredeljena konvencionalno oz. v odnosu do katastrskih občin kot temeljnih enot za površine, ozemlje. To je – kot kaže še sedanja razprostranjenost in velikost – za enote z najpogostejše okoli 250–350 prebivalcev (Pohorsko Podravje, del Slovenskih gor, Koprsko Primorje.)

– Drugič, podatki za naselja se nanašajo (vsaj za leti 1961 in 1981) na t.im. »stalno prebivalstvo«. Vključujejo torej tudi t.im. »zdomce«, ki so – več ali manj trajno ali za dalj časa – zaposleni zunaj države (!) in ne le zunaj naselja oz. domicilne občine. Kjer je teh »zdomcev« relativno veliko (npr. v SV Sloveniji), je ta podatek za opredelitev velikosti seveda že problematičen.

– Opozoriti je treba pa še na nekaj. Dokaj dober podatek o velikosti naselja je lahko (vsaj za ogromno večino izvenmestnih naselij) podatek o številu hiš. Toda po letu 1953 (popis) ni več na voljo in ni objavljen po naseljih. Zidava stanovanjskih stavb z eno številko pa več stanovanji, tudi v sedaj že precej številnih »podeželskih« naseljih, pa je uporabnost podatka zmanjšala že tudi sama po sebi.

Metodološka pripomba

Identifikacija stanja leta 1961 in 1981 je bila osnova za analizo razvojnih teženj oziroma smeri v dinamiki in preobrazbi podeželskih naselij oziroma omrežja le-teh. Velikostna struktura naselij na določenem območju pa je vsekakor – običajno tudi odraz take socioekonomske diferenciacije prostora po mestih z njihovo polarizirujočo vlogo. Povečini so v uporabljenih teritorialnih enotah (zlasti za občine, ali še bolj za regije) naselja povezana v nekako omrežje in v svojem razvoju odvisna od socioekonomskih determinant, ki izhajajo iz funkcionalne polarizacije in diferenciacije prostora. Občine, in še manj regije, pa niso ustrezne teritorialne enote, ko gre za presojo odnosov med fizičnim okoljem (oz. pogoji za razporeditev in velikost) in značilno razmestitev v večje ali manjše gručice hiš, ko gre torej za velikostno strukturo naselbinskega omrežja. Zato je bila celotna analiza (tu le z delno uporabljenimi rezultati) izpeljana tudi po manjših okoliših, fizično geografsko dosti bolj ali povsem homogenih.

Velikostne kategorije naselij

Uvodno

Kot pri vsaki analitski raziskavi se tudi v zvezi z velikostnimi razmerji med naselji na določenem ozemlju (regiji, občini, okolišu) zastavlja vprašanje, kako razvrščati značilne grupacije v posamezne kategorije? Pri tem je lahko osnova bodisi **absolutna velikost naselij** oziroma naselij v določeni kategoriji (npr. zaselki kot naselja do približno deset domov, t.j. okroglo 50 prebivalcev), bodisi **odstopanje od poprečnih vrednosti** za celotno **SR Slovenijo**.

Odločili smo se za preprosto skalarno razčlenitev glede na velikost (število prebivalcev v naselju) in raziskovali sledeče velikostne kategorije: 1. naselja do 100 prebivalcev (oziroma dve podkategoriji: do 50 in 51 – 100 prebivalci), 2. naselja z 101 – 200 prebivalci, 3. naselja z 201 – 500 prebivalci, 4. naselja z 501 – 1000 prebivalci in 5. naselja z več kot 1000 prebivalci, čeprav niso bila nikoli formalno opredeljena kot mesta. Skoraj vsa so samo v razponu od enega do dveh tisoč prebivalcev.

Že bežen pregled po regijah (in po občinah še bolj) kaže razliko med npr. **dolenjsko in pomursko regijo**. V prvi nadpoprečno prevladajo mala naselja (do 100 preb.) in zelo malo je večjih naselij ter celo z izrazito malim deležem prebivalstva v njih. V drugi pa vsa manjša naselja do 200 prebivalcev predstavljajo precej pod polovico vseh. Teh do 100 prebivalcev je komaj dobra desetina, v njih živi v Pomurju komaj dobra desetina vseh (nemestnih) prebivalcev. Obe regiji sta le dva ekstremna primera. Pri Pomurju pa sta očitni tudi dve različni situaciji. V obeh prekmurskih občinah (Murska Sobota in zlasti ravninska Lendava) je najmanjših naselij (do 200 prebivalcev) zelo malo (in delež prebivalstva v njih je neznaten), večja (nad 200 preb.) pa povsem dominirajo.

Delež naselij po velikostnih kategorijah

Če pomislimo na že omenjene splošne okoliščine oziroma determinante razvoja naselij vohče, ne presenečajo ponekod znatni in splošno opazni premiki v **deležu številna naselij**. Omenimo naj le najbolj značilne.

1) izrazito povečanje deleža manjših naselij v kategorijah do 200 prebivalcev, posebno še do 100 prebivalcev. Zabeležiti ga moramo v vseh regijah (razen v koroški, kjer pa je strukturni delež majhen), tudi v Podravju in Pomurju. Predvsem se je tam spreminjala prva kategorija, oziroma obe podkategoriji (0–50 in 51–100), ki predstavljata zaselke ali prav male vasice. Zlasti velja to za prvo podkategorijo, v drugi pa se je ta delež ponekod celo nekoliko zmanjšal (tako v ljubljanski regiji, kjer so v tej kategoriji vohče številna naselja). Za celotno SRS pa moramo ugotoviti presenetljivo stalen delež naselij v kategoriji 51 – 100 preb., namreč 23 odstotkov leta 1961 in 1981.

2) Za celotno SRS je prav tako značilna stalnost deleža malo večjih pa še tudi manjših naselij (kategorija 101–200 preb. v naselju). Delež se je zmanjšal le za slabo polovico odstotka. To je pomembno, ker je v tej kategoriji skoraj natančno četrtnina vseh naselij (zunaj mest) v SR Sloveniji! Po regijah so razlike kar znatne, četudi sicer odstotni delež le redko bistveneje odstopa od poprečno ene četrtine. Zmanjšanje deleža se je pojavilo v glavnem le v območjih z izrazito prevlado manjših naselij

(spodnjeposavska, zasavska in vzhodnodolenjska regija, pa manj izrazito tudi ljubljanska in gorenjska regija); res izrazito pa v obalnokraški regiji.

Večja naselja (z nad 500 prebivalci) predstavljajo 30–60 % vseh! V njih pa živi precej več kot polovica vsega prebivalstva. V teh primerih prav lahko govorimo o značilnih tipih poselitve. Sicer pa se drugod po SRS poselitveni vzorec suka med obema ekstremoma. Manjša naselja, ki ne presegajo 200 prebivalcev, so seveda v večini: v SR Sloveniji jih je bilo leta 1981 74,7 % vseh, leta 1961 samo še 70,1 %. Le v štirih regijah je bil ta popreček višji, blizu njega pa še v dveh. Samo še v spodnjeposavski regiji – poleg dolenske – zajemajo taka naselja več kot polovico vsega njenega (nemestnega) prebivalstva. Po občinah pa je takih naselij seveda več.

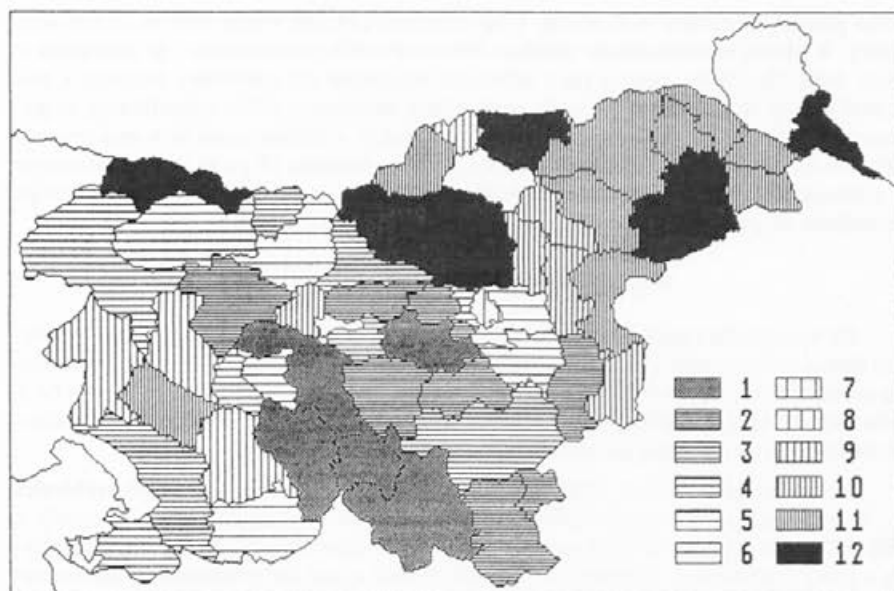
Velikostne kategorije – značilnosti in regionalna razporeditev

Kategorija naselij z 0 – 100 prebivalci

Najnižjo kategorijo – ki zajema naselja do 100 prebivalcev – smo **razdelili v dve podkategoriji**. Podrobnejša analiza za manjše teritorialne enote (po starih »matičnih okoliših«, oz. kasnejših območjih krajevnih uradov) je namreč pokazala, da se zlasti tekstura omrežja naselij na večini ozemlja SR Slovenije dosti bolje odrazi, če prvo podskupino (do 50 prebivalcev), ki jo moramo generalno označiti kot »zaselke«, obravnavamo ločeno. Poleg tega pa naselja **prve podkategorije** predstavljajo znatno in vse številnejšo skupino naselij, katere delež presega četrtnino vseh naselij (glej tabele). Podoben delež ima **druga podkategorija** (z naselji z 51 – 100 prebivalci ali 23,0 % v obeh letih). Obe skupaj zajemata sedaj kar polovico vseh naselij (50,2 % leta 1981; prej 45,3 %), toda z izrazito težnjo v prid prve podkategorije, vsaj po številu naselij. Toda tudi po skupnem številu prebivalstva izkazuje najnižja kategorija (0 – 100 preb.) značilno težnjo po večanju deleža (od 13,2 % glede na vse nemestno prebivalstvo republike v letu 1961 na 14,6 % v letu 1981).

Delež naselij v najnižji kategoriji, predvsem pa v prvi podkategoriji, je od regije do regije precej različen. Podpoprečen – pod polovico – pa je samo v submediteranskem delu Slovenije (obalne občine in goriška regija) ter v celjski regiji; predvsem in izrazito nižji pa je v vseh treh regijah severovzhodne Slovenije. Torej tam, kjer poselitev označujejo bodisi večje ali velike vasi, ali pa samotne kmetije (Pohorsko Podravje), oziroma razložena naselja (subpanonske gorice). Najbolj izrazit predel malih naselij je zlasti leta 1981 v dolenski regiji, kjer jih je več kot tričetrt vseh naselij. Ne dosti nižji je tudi v ljubljanski regiji. Predvsem pa je treba poudariti, da je delež prebivalstva posameznih regij prav v dolenski regiji kar trikrat višji od poprečka za Slovenijo in skoraj doseže polovico. V drugih regijah odstopanja od poprečja (v glavnem navzgor) niso tako izrazita. Spet z izjemo treh regij severozahodne Slovenije (koroške, podravske in pomurske), kjer je delež zelo izrazito nižji: Doseže le tretjino ali le petino od poprečnega, torej le 3–5 %.

Regionalna razporeditev deležev – enako kot medsebojno razmerje v relativni pomembnosti obeh podkategorij – pa pokaže tudi znatne modifikacije med regijami. Omenili smo že relativno krepitev deleža prve podkategorije najmanjših naselij ob stagnaciji deleža druge, toda pri približno enakem deležu obeh v totalu za SR Slovenijo. To razmerje je (in je bilo že leta 1961) približno v ravnotežju samo v obalnokraški, goriški, gorenjski, dolenski in spodnjeposavski regiji, kjer sta deleža obeh pod-

1. Podeželska naselja – Rural settlements

Delež števila naselij v kategoriji z 0–50 prebivalci

The share of number of settlements on the 0–50 inhabitants size group

(Po občinah – by communes – 1981)

Deleži v %: 1 = 51 in več; 2 = 40,1–50,0; 3 = 30,1–40,0; 4 = 25,1–30,0; 5 = 23,6–25,0; 6 = 21,5–23,6; 7 = 20,1–21,5; 8 = 17,6–20,0; 9 = 15,1–17,5; 10 = 10,1–15,0; 11 = 5,1–10,0; 12 = 0,0–5,0.

kategorij v glavnem višja od poprečka. V podravski in pomurski, kjer sta deleža šibka, pa izrazito prevlada druga podkategorija. Nesorazmerje med deležem za število naselij v vseh podkategorijah je izrazito pri notranjski, ljubljanski in zasavski regiji – v prid prve kategorije; v tem se očitno kaže prehod v razmere, značilne za omrežje naselij v severovzhodni Sloveniji. Podobna diferencija je glede na delež prebivalstva vsake obeh podkategorij od totala. Poprečno razmerje za vso SR Slovenijo je približno 1 : 2 (oz. 4,6 proti 9,0%) v prid druge podkategorije (še bolj v prid je bilo leta 1961 – 3,8 proti 9,4%). Bolj v prid večje od obeh podkategorij, t.j. z večjim deležem od celotnega (nemestnega) prebivalstva teritorialne enote, je na območju notranjske, dolenske in spodnjeposavske ter predvsem celjske regije. Pri slednji se kaže enako kot za delež števila naselij, že prehod v razmerje nizke severnovzhodne Slovenije (to pa ne velja za koroško regijo!). V drugih regijah je razmerje presenetljivo blizu poprečnega.

Naselja, kjer število prebivalcev ne preseže 100 ljudi (leta 1981), imajo sicer le slabo šestino vsega nemestnega prebivalstva, toda delež teh naselij (polovica vseh) je tako velik, da so spremembe od leta 1961 do 1981 pomenile v nekaterih regijah (in zlasti občinah) že opazen premik v poselitveni strukturi.

Kategorija naselij s 101–200 prebivalci

Drugo, nekoliko večjo kategorijo (s 101–200 prebivalci), bi lahko opredelili kot kategorijo »malih vasi« (ali – ponekod – gruč nekaj zaselkov). Tudi ta kategorija za-

jema približno četrtnino vseh naselij v SR Sloveniji (24,5% v letu 1981 in 25,6% leta 1961). V precej enakomernem deležu – blizu republiškega poprečja – je zastopana v vseh delih Slovenije; vendar pa z relativno največjim (in rastočim) deležem v podravski regiji in najnižjim (in celo padajočim) deležem – 17% v ljubljanski in gorenjski. Razmeroma visok in nadpovprečen delež je v celjski regiji in v vsej severovzhodni Sloveniji. Tam delež tudi narašča, sicer pa stagnira ali pa se je – najizraziteje v obalno-kraški regiji – celo izdatno skrčil. V celoti se je število naselij te kategorije zmanjšalo za približno sto naselij.

Kategorije naselij z več kot dvesto prebivalci

Na vsa naselja (zunaj mest) z **več kot 200 prebivalci** je leta 1981 odpadla sicer samo dobra četrtnina vseh (25,3%), vendar sta v njih živeli skoraj dve tretjini nemestnega prebivalstva (65,5%). Premik od leta 1961, ko sta bila ustrezna deleža 29,1 in 66,2 odstotka, že kaže spremembo v poselitvenem vzorcu: v zmanjšanem deležu teh naselij in zmanjšanem deležu prebivalstva v njih.

Razvoj po posameznih od **treh velikostnih kategorij naselij z nad 200 prebivalci** 3., 4. in 5. kategorije) ni bil enak. Pomembno je bilo zlasti dogajanje v kategoriji z 201–500 prebivalci, saj je med vsemi temi številčno (glede naselij samih in prebivalstva v njih) dominantna. Zajema tričetrto vseh naselij z nad 200 prebivalci in dobro tretjino vsega (nemestnega) prebivalstva republike.

Kategorija naselij z 201–500 prebivalci

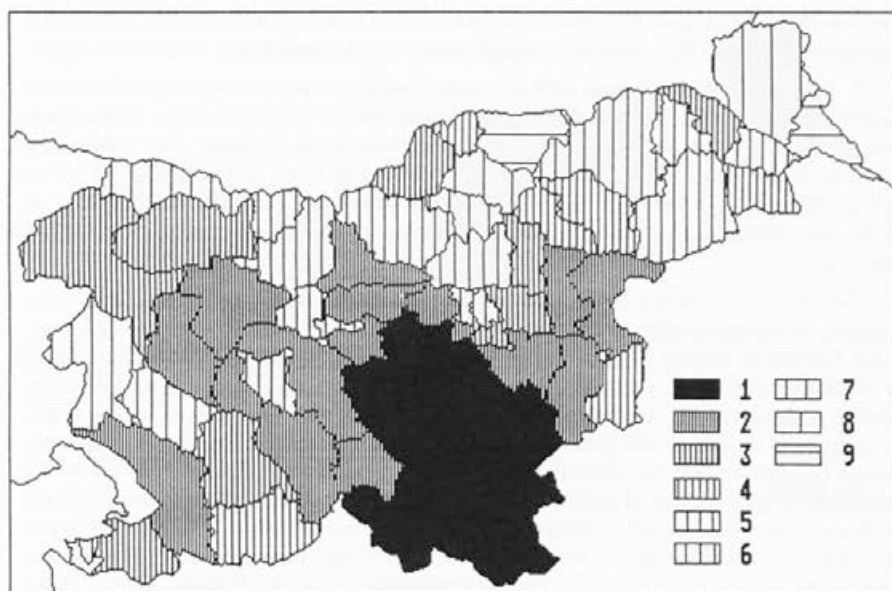
V tej kategoriji se je število naselij zmanjšalo za 236 (na komaj 1098), delež pa od 22,9% vseh v SR Sloveniji na 19,3%. Delež njihovega prebivalstva pa od 38,6% na 34,7, kar je za okrog sedemdesettisoč prebivalcev. Le del tega je pripisati prekvalifikaciji nekaterih med njimi v »naselja mestnega značaja«, daleč pretežni del pa **prehodu v nižjo kategorijo**. Večina naselij te kategorije je namreč v **spodnjem** delu razpona (201–300), kar potrjuje razmeroma nizka poprečna velikost naselij celotne kategorije – le rahlo nad 300!

Ustrezna deleža (za število naselij in za število prebivalcev v njih) se od regije do regije ne razlikujeta veliko. Odstopanja od poprečkov za SR Slovenijo so razmeroma majhna, posebej ko gre za delež prebivalstva. To kaže na stabilnost, ki jo ima ta velikostna kategorija povsod v SR Sloveniji ne glede na absolutno zmanjšanje števila prebivalcev v njej.

Delež prebivalstva je v tej kategoriji ostal leta 1961, ko je znašal npr. v koroški ali notranjski regiji skoraj 50% pa tudi v podravski in pomurski regiji, visok v vsej severovzhodni Sloveniji ter v goriški regiji. Močno pod poprečjem pa je slejkoprej edino le v dolenski regiji, precej pod poprečjem pa še v ljubljanski in obalno-kraški regiji.

Kategoriji naselij s 501–1000 in nad 1000 prebivalci

V teh dveh kategorijah (4. in 5.), je v SR Sloveniji živelo leta 1981 okrog 30% vsega (nemestnega) prebivalstva (29,9%; leta 1961 le 27,6%). Gre pa le za šest odstotkov vseh naselij (od tega je bilo leta 1981 le 1,5% naselij z več kot 1000 prebival-

2. Podeželska naselja – Rural settlements

Delež števila naselij v velikostnih kategorijah z 0–200 prebivalci

The share of the number of settlements in the 0–200 inhabitants size groups

1981 – (po občinah – by communes)

Legenda: 1 = 90–100, 2 = 81–90, 3 = 71–80, 4 = 61–70, 5 = 51–60, 6 = 41–50, 7 = 31–40, 8 = 21–30, 9 = 11–20.

ci). Razmeroma velik in rastoč delež števila prebivalcev v teh dveh kategorijah poleg samega absolutnega števila – skupaj skoraj 290 tisoč – kaže pomen teh naselij za strukturo poselitve.

Odstopanja od republiškega poprečja so od regije do regije dosti večja kot pri 3. kategoriji. So pa znatne razlike med obema.

V 5. kategoriji (z nad 1000 prebivalci) so razlike seveda večje. Prav iz te kategorije je izpadlo nekaj deset naselij(!), ki so bila opredeljena kot »mestna«. Kljub temu se je – s prehodom iz 4. kategorije število naselij v njej povečalo za četrtnino, prebivalstvo pa za okrog petino. To je tedaj kategorija, kjer je bila dinamika v dvajsetletnem obdobju močna in diferenciacija med regijami izrazita.

Naselja četrte kategorije (501–1000 prebivalci) so za slovenske razmere že velika nemestna naselja. Leta 1981 so zajemala komaj 256 naselij (leta 1961 še skoraj tristo). Rahlo se je zmanjšal tudi njihov delež naselij – na 4,3 %, leta 1981 (od 5,0 % leta 1961); enako pa tudi delež od (nemestnega) prebivalstva SR Slovenije – na 17,8 % (od 18,8 %). Razlike med regijami pa so precejšnje. Izstopa visok odstotek naselij v pomurski regiji in izrazito nadpovprečen tudi v vsej SV Sloveniji, sicer pa je visok le v urbanizirani gorenjski regiji. V dolenski in spodnjeposavski regiji pa odpade nanje komaj odstotek vseh naselij; nizek pa je ta delež (3 %) tudi v veliki ljubljanski regiji. Diferenciacija je dosti manj očitna, ko gre za delež prebivalstva, kjer se ponavlja sicer opisan razkorak – med 30 % v pomurski regiji in le 8 % oziroma 9 % v spodnjepo-

savski in dolenski regiji. Opazne so razlike v višini deleža prebivalstva v letu 1981 v primerjavi z letom 1961: vendar je izrazit padec deleža značilen le za goriško regijo.

5. kategorija naselij (z nad 1000 prebivalci) zajame – po novi opredelitvi mestnih naselij leta 1981 (oz. 1982) – samo 82 naselij (leta 1961 le 64) kljub temu, da so nekatera, ki so tedaj sodila v to kategorijo, prešla med »mestna«. Izdaten je bil tudi porast števila prebivalcev v njih: na okoli 115 tisoč, oziroma deleža v totalu za SRS od 8,8 na 12,1 %. Število se je povečalo samo s prehodom nekaterih naselij iz 4. kategorije, ki jih je bilo toliko, da je več kot nadomestilo izpad iz prekvalifikacije nekaterih v »mestna«.

Delež števila naselij v tej kategoriji je seveda minimalen, zajame pa teh 82 naselij skoraj toliko prebivalstva, kot obe najmanjši kategoriji, v katerih je polovica naselij SR Slovenije skupaj! Rast teh zelo velikih podeželskih naselij tako močno vpliva na strukturo poselitve, predvsem tudi na koncentracijo podeželskega prebivalstva. Razlike v deležu za število naselij, predvsem pa seveda za prebivalstvo so od regije do regije znatne, pač spričo splošnih razlik v strukturi poselitve. Predvsem pa so v nekaterih regijah (še bolj pa občinah) vidne razlike v primerjavi s stanjem leta 1961. V nekaterih regijah (in kar 24 občinah) ta kategorija prej vobče ni bila prisotna (obalno kraška in dolenska regija), v drugih pa se je zaradi njih znatno povečal delež prebivalstva (in seveda absolutno število prebivalcev). V eni sami regiji pa se nobeno naselje več ne uvršča v to kategorijo (spodnjeposavska), pač zaradi prehoda dveh naselij med »mestna«. Takih primerov je le še nekaj na teritorialni ravni občin (npr. Ajdovščina, zaradi prehoda Vipave v »mestno« naselje). Številne pa so občine z obratno situacijo v letu 1981, kar pa pomeni prehod naselij navzgor v to kategorijo. Deleži za prebivalstvo so zato od regije do regije zelo različni: od nič do 22 % v zasavski in 25 % v koroški regiji. V 6 do 12 regijah pa je delež višji od republiškega poprečja za to kategorijo.

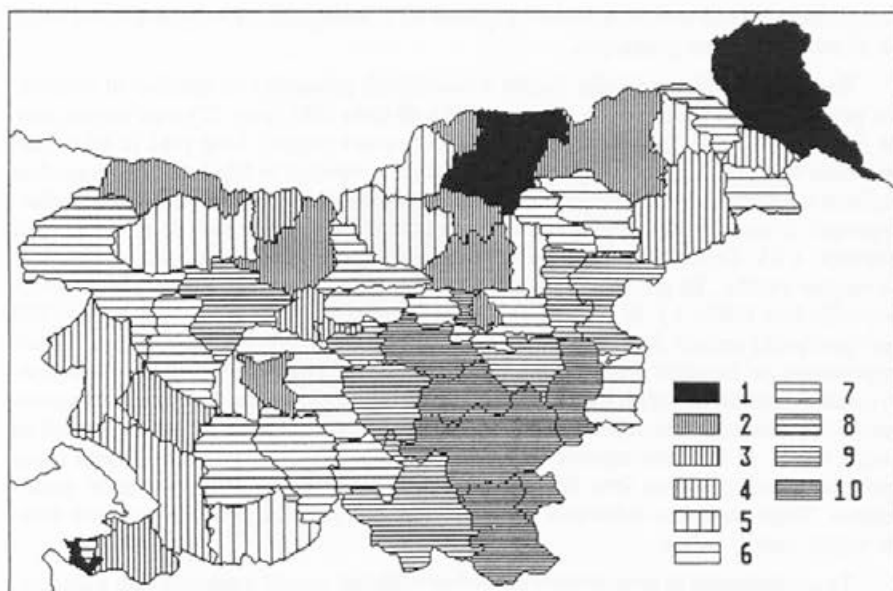
Ti dve kategoriji (4. in 5.) sta tudi tisti, kjer prebivalstvo v naseljih skoraj dosledno narašča in le v redkih naseljih izjemoma upada. Gre pač za naselja, ki – razen v Prekmurju in ponekod v submediteranskem delu Slovenije – svojo velikost niso dosegla oz. ohranila zaradi svoje (prvobitne) agrarne funkcije. Gre deloma za stare historične trge in mesteca ali pa novejša centralna podeželska naselja oziroma rudarsko-manufakturna, predindustrijska naselja (marsikatero je postalo »mesto«!). Predvsem pa so to novo nastala podeželska industrijska središča (Šentjernej, Semič, Kidričevo, ...); zlasti pa gre za obmestna naselja z močno dnevno migracijo v večja zaposlitvena središča. Večala se niso le z naravnim prirastom, temveč tudi s priseljevanjem iz drugih naselij in celo iz mest.

Poprečna velikost naselij po velikostnih kategorijah

To je izvedeni kazalec iz obeh temeljnih podatkov o naseljih. Izračunane vrednosti (za obe leti, 1961 in 1981 in za uporabljene teritorialne enote) pokažejo, da je tudi ta odnos vredno obravnavati. Čeprav seveda ne gre – znotraj posameznih kategorij v obeh letih – stoodstotno za ista naselja (pač zaradi prehodov), pa zvečanje ali zmanjšanje poprečne velikosti le pokaže težnje v postopni preobrazbi naselbinskega omrežja.

Nekaj pove že sama vrednost za popreček, glede na to, ali je bližje gornjemu ali

3. Podeželska naselja – Rural settlements

Delež števila prebivalcev v naseljih velikostnih kategorij z 0–200 prebivalci

The share of the number of inhabitants in settlements in the 0–200 inhabitants size group

1981 – (po občinah – by communes)

Legenda: Deleži v odstotkih (the shares in percents) 1 = 0–10, 2 = 11–20, 3 = 21–25, 4 = 26–30, 5 = 31–35, 6 = 36–40, 7 = 41–50, 8 = 51–65, 9 = 66–80.

spodnjemu ekstremu. Popreček blizu zgornjega dela razpona pomeni večjo verjetnost prehodov v višjo, blizu spodnjega pa v nižjo kategorijo. Zniževanje poprečne velikosti – razumljivo zlasti pri manjših naseljih – pomeni težnjo k manjšanju naselij in obratno. Ne pomeni pa nujno tudi fizično zmanjševanje ali povečevanje naselij, četudi je opaznejše povečanje očitno znak tudi teritorialnega širjenja naselij.

Zaradi prehodov v višje ali nižje kategorije – posebej če gre za relativno veliko primerov – je treba vzeti podatke z rezervo in se zavedati vzrokov. Povečanje lahko pomeni, da se je v kategorijo vključilo tudi nekaj naselij iz sosedne višje kategorije in se tako naselja prejkone uvrstijo v prav zgornji del razpona. Posebej se to pozna, ko gre za manjše teritorialne enote. V teh primerih ne gre za stvarno večanje naselij, pač pa za krepitev določene kategorije glede na delež prebivalcev v njej.

Tabela za regije kaže, da so na tej teritorialni ravni le manjše razlike, odstopanja od republiškega poprečka pa redka. Pokaže se: 1) zniževanje poprečnih velikosti v nižjih kategorijah in 2) večja diferenciacija pri višjih kategorijah (naselja, kjer je populacijska rast pogostejša!). Značilno je zmanjševanje v najnižji podkategoriji (od 31 na dobrih 28); praktična stagnacija poprečne velikosti pa v sledeči podkategoriji (73 v obeh letih) ter v 2. kategoriji. Zmanjšanje v prvi kategoriji (0 – 100 prebivalcev) gre tedaj na splošno na račun spodnje podkategorije; enako pa tudi zmanjševanje – (od 85,5 na 80,0) za sklop obeh kategorij. Povečanje za 3. kategorijo od 302 na 304 je neznatno in kaže na stabilnost! Enako je tudi – sicer značilno – zmanjševanje pri 4.

kategoriji relativno le zelo skromno! Podatek za 5. kategorijo (kjer je popreček nižji) pa ni mogoče dobro primerjati.

Regionalna diferenciacija (razen v osamljenih primerih) na splošno ni izrazita. Pri prvi kategoriji (0–100 preb.) pri poprečku 49 (leta 1981; prej 52) sega razpon razlik od 32 (manjša notranjska regija) do 68 (podravska regija). Leta 1961 je bil ta razpon med 45 in 68. Opazno večja od republiškega povprečja je bila leta 1981 poprečna velikost v nekdanjem štajerskem delu SRS in na Goriškem. Razlike pri obeh podkategorijah so manj izrazite. Še manj so izrazite pri 2. kategoriji; spet pa so rahlo večji poprečki v SV Sloveniji, drugod pa so le neznatno pod republiškim poprečjem. Bolj so opazne razlike, ko gre za celotni sklop naselij do 200 prebivalcev. Pri republiškem poprečku leta 1980 – t.j. 80 prebivalcev, je razpon od 60 (pri ljubljanski regiji) do 120 (pri podravske regiji)! Spet izstopa štajerski del SR Slovenije (in Prekmurje), s podpoprečnimi pa osrednji hribovit in s pretežno malimi naselji naseljen del Slovenije. Pri srednjevelikih in večjih naseljih – kjer je demografski razvoj bolj odraz deagracije in socialnega preslojevanja oz. vplivov urbanizacije – teh razlik ni. Četudi ni večjih razlik, je vendarle opazna višja poprečna velikost v koroški in gorenjski regiji (povečana tudi glede na leto 1961) ali v dolenski, z naglim preslojevanjem prebivalstva. Višjo poprečno velikost v pomurski regiji pa je treba pripisati večjemu deležu večjih naselij vobče.

Te soodvisnosti in pogojenosti poprečne velikosti naselij v posameznih kategorijah se očitneje pokažejo pri analizi po občinah, saj so nekatere regije izraziteje nehomogene. Zlasti celjska, ki zajema sklop od povsem alpskih do povsem subpanonskih območij. Glavna odstopanja nakazujejo že navedeni primeri ekstremnih vrednosti za regije. Res izrazita pa so seveda prav med občinami pri najmanj homogenih regijah (npr. med tremi obalnimi občinami in sežansko občino).

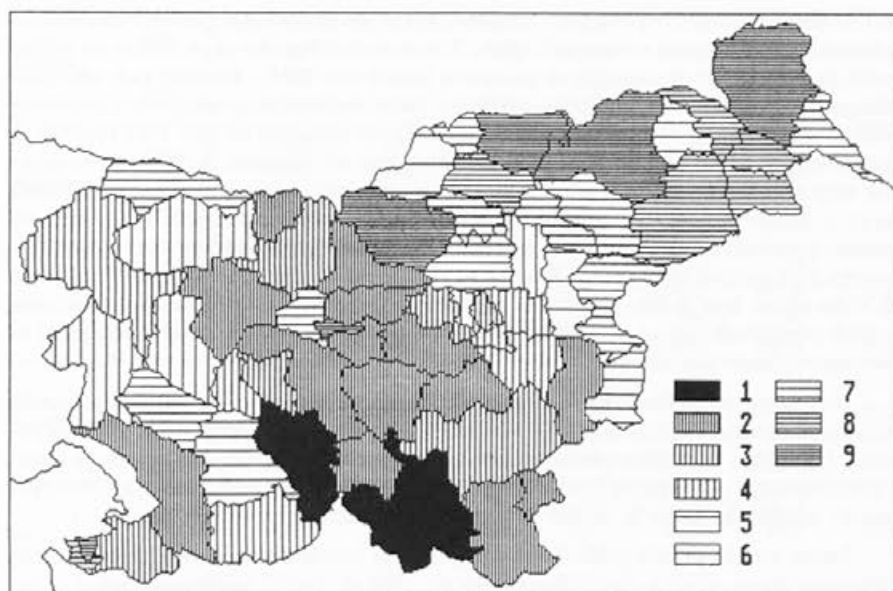
Dinamika premikov v obdobju 1961–1981 – prehod v druge kategorije

Prehod v višjo ali nižjo velikostno kategorijo je po svoje kazalec dinamike razvoja naselbinskega omrežja. Najbolj pogosti so seveda prehodi, ko je začetna velikost, število prebivalcev leta 1961, blizu mejnih vrednosti; to je v okviru spodnjega ali zgornjega dela razpona. To seveda pomembnost prehoda kot kazalca zmanjša. Vsekakor je očitno, da je tam, kjer je bilo v dvajsetletnem obdobju glede na celotno število naselij na obravnavanem ozemlju relativno veliko prehodov v drugo kategorijo, večja tudi dinamika v preobrazbi omrežja.

Razumljivo je, da zaradi splošne depopulacije na podeželju in prevlade malih naselij v SR Sloveniji nastopajo predvsem prehodi v nižje kategorije oz. med nižjimi kategorijami.

Pregled tabel in podrobnejših analitskih delovnih kart kaže, da je bilo največ prehodov seveda pri nasploh najbolj številnih manjših naseljih, pod 200 ali 100 prebivalci. Visok odstotek pri naseljih, kjer je nastopil prehod na območjih z večjimi (ali velikimi) naselji, pa je mnogo redkejši. Tak je predvsem na območjih z večjim urbanim središčem in očitno »suburbanizacijo«.

Pregledna tabela kaže obseg in značilnosti prehodov po posameznih regijah. Ob takratnih 5666 zabeleženih (nemestnih) naseljih v SR Sloveniji je pri 1188 naseljih med leti 1961 in 1981 nastopil prehod iz ene v drugo velikostno kategorijo. Kar tri

4. Podeželska naselja – Rural settlements

Povprečna velikost naselij v velikostni kategoriji z 0–200 prebivalci

The average size of the settlements in the 0–200 inhabitants size group

1981 – (po občinah – by communes)

Legenda: 1 = 51–70, 2 = 71–80, 3 = 81–90, 4 = 91–95, 5 = 96–100, 6 = 101–105, 7 = 106–115, 8 = 116–125, 9 = 126–150.

četrtnine teh prehodov (881 oz. 74,2 %) je bilo v nižjo kategorijo, izjemoma tudi za dve. Razmerje med številom prehodov v nižje ali višje kategorije je po regijah le ponekod znatneje odstopalo od poprečja. Znatno višji je bil odstotek negativnih prehodov (v nižje kategorije) – čez 90 % – v goriški, notranjski in zasavski regiji. Izrazito nižji pa je bil le v gorenjski – pod 50 % – in tudi ljubljanski. To je v obeh najbolj urbaniziranih regijah (če odmislimo manjšo zasavsko)! Tam je bila seveda tudi sicer demografska rast izvenmestnih naselij vobče pozitivna. Deleži za število naselij za ene in druge za vsako regijo so različni in so odvisni seveda tudi od števila naselij v vsaki velikostni kategoriji nasploh. V poprečju za SR Slovenijo v celoti sta od negativnih prehodov kar dve tretjini odpadli samo na prvo velikostno kategorijo (oz. na njeni dve podkategoriji), na kategorije, večje od 200 prebivalcev, pa le 5 %. Od pozitivnih pa so bili prehodi prav v teh treh kategorijah relativno najštevilnejši, kar tri petine vseh! Po regijah so (ponekod tudi znatna) odstopanja; toda splošni vzorec sprememb je podoben. Seveda pa gre pri najvišjih dveh kategorijah (naselja nad 500 preb.) le za nekaj primerov pri posameznih regijah (Glej tabelo 2).

Premiki v poselitveni strukturi podeželja v obdobju 1961–1981, kakor se kažejo z uporabljenimi kvantitativnimi kazalci.

Premiki se odražajo še posebej in predvsem v spremenjenih deležih **a) števila naselij** ali **b) števila prebivalstva** po posameznih kategorijah, in dalje tudi v razlikah glede povprečne velikosti naselij po posameznih kategorijah. Zajeto je razmeroma že daljše obdobje dvajsetih let, ko se strukturni premiki celo v tako okornem sistemu,

kot so naselja, vendarle pokažejo. Še zlasti, ker je šlo za obdobje najbolj množične in intenzivne urbanizacije v Sloveniji sploh. Torej za obdobje, ko se je proces na veliko začel in razmahnil, obenem pa se je – proti koncu leta 1981 – že začel tudi umirjati. Neugodna okoliščina za analitično obdelavo pa je precejšnja sprememba v definiciji »urbanega« (točneje v opredelitvi takih naselij) pri podatkih za leto 1981 (čeprav je bila izvedena že po samem popisu, pravzaprav šele ob obdelavi definitivnih rezultatov tega popisa. Število urbanih naselij (oz. aglomeracij »naselij mestnega značaja«) se je z novim razširjenim spiskom urbanih naselij (objavljenih leta 1982) namreč znatno povečalo in samo te vrste povečanje je zajelo približno kar šestino deklariranega prebivalstva mest sploh. Razlike so znatne predvsem na teritorialni ravni regij in zlasti občin, kjer je bilo »mestom« po starejši opredelitvi priključeno več, običajno velikih obmestnih vasi oz. naselij ali pa v občinah, kjer prej sploh ni bilo naselja, ki bi bilo opredeljeno kot urbano (tako je bilo kar v 11. občinah).

Naslednja okoliščina, ki je zmanjšala število »izvenmestnih« naselij, je zaradi njihovega opuščanja (kjer leta 1981 niso imeli več »stalnega« prebivalca). Toda ta pojav je bil močno lokaliziran; izrazitejši je bil le v občinah, ki sežejo na nekdanje kočevsko ozemlje. Sicer pa so bila dejansko »opuščena« le zelo redka naselja – mali hribovski zaselki, ki pa so še vedno delovala kot numeracijske enote (»naselja«).

Nekaj naselij je bilo pridruženih drugim ali je bilo iz dveh delov sosednjih naselij osnovano novo »naselje« (npr. Ročevnica pri Trziču). Vse to pojasnjuje, zakaj se pri številnih občinah število naselij v letu 1981 razlikuje od onega v letu 1961.

Kakor kaže že analiza prehodov iz ene velikostne kategorije v drugo, se je število naselij v nekaterih kategorijah povečalo, v drugih zmanjšalo. Pri vrednotenju teh podatkov se je treba zavedati, da so takim premikom najbolj izpostavljena naselja na spodnjem delu razpona (ko gre za prehod v nižjo kategorijo) ali v njegovem zgornjem delu. Nadalje predvsem naselja v nižjih kategorijah, ker smo upoštevali manjše razpone (0–100 ali celo 0–50). Za dinamiko demografskega razvoja pa vemo, da je bila najmočnejša – v negativnem smislu – prav pri malih (po večini bolj odročnih) naseljih in v pozitivnem smislu pri večjih podeželskih naseljih (obmestnih – ali primestnih).

Tabela 1. Število naselij in število prebivalcev v podeželskih (nemestnih) naseljih po velikostnih kategorijah leta 1961 in 1981 v SR Sloveniji

regija	kategorije	skupaj v regiji	velikostne kategorije						
			0–50	51–100	101–200	201–500	501–1000	nad 1000	
SRS	1981	a	5666	1543	1299	1386	1098	258	82
		b	958341	43650	95518	198684	333757	171389	115343
	1961	a	5820	1298	1339	1492	1334	293	64
		b	045002	40122	98189	214852	403152	196315	92372
Obalnokraška	1981	a	276	90	72	56	38	15	5
		b	41736	2476	4994	7857	10633	9255	6521
	1961	a	286	69	67	78	57	15	–
		b	45831	2163	4978	10881	16933	10876	–

Struktura omrežja podeželskih naselij v SR Sloveniji

Goriška	1981	a	358	71	64	102	98	15	8
		b	75065	2279	4762	14550	30566	11344	11564
	1961	a	363	36	69	109	117	26	6
		b	86196	1277	5016	15766	37249	19285	7608
Notranjska	1981	a	253	99	48	51	46	7	2
		b	33952	2130	3461	7638	12770	4043	3910
	1961	a	255	85	50	47	65	5	3
		b	40075	2146	3587	6723	19271	3195	5153
Gorenjska	1981	a	434	135	107	75	81	29	7
		b	76868	3809	7811	10919	25551	19136	9642
	1961	a	446	120	116	85	91	30	4
		b	78076	3889	8628	12105	28093	20419	4950
Ljubljanska	1981	a	1170	544	254	197	128	35	12
		b	138190	13990	17657	27924	39098	23886	15635
	1961	a	1236	503	312	224	157	32	8
		b	148875	14236	22391	31650	47752	21401	11445
Zasavska	1981	a	104	38	21	26	15	2	2
		b	15249	1236	1517	3632	4085	1493	3286
	1961	a	106	31	24	27	18	4	2
		b	16962	1086	1623	3873	5319	2440	2621
Dolenjska	1981	a	767	303	272	144	38	8	2
		b	67967	9117	20082	19266	1177	5486	2244
	1961	a	781	253	290	188	42	8	–
		b	71332	8630	20726	25463	11821	4692	–
Spod. posavska	1981	a	408	115	107	111	69	6	–
		b	50000	3417	8071	15653	18972	3887	–
	1961	a	421	88	105	130	86	10	2
		b	62206	2659	7742	18607	24198	5932	3068
Celjska	1981	a	798	93	208	270	178	38	11
		b	153490	3152	15825	39206	53793	25564	15950
	1961	a	813	73	192	289	213	36	10
		b	159189	2578	14636	42292	63351	23072	13257
Koroška	1981	a	130	9	11	40	43	10	6
		b	40369	326	817	5398	17087	6549	10192
	1961	a	136	5	11	30	64	17	9
		b	53338	200	891	4515	20288	11088	16356
Podravska	1981	a	631	32	89	226	227	43	14
		b	158490	1217	7005	33414	68917	28600	19337
	1961	a	637	25	71	202	279	50	10
		b	168551	879	5486	30775	83335	33141	14935
Pomurska	1981	a	338	14	46	88	127	50	13
		b	106965	501	3516	13227	40513	32146	17062
	1961	a	340	10	32	83	145	60	10
		b	114371	379	2485	12199	45547	40782	12979

a) število naselij, b) število prebivalcev

The number of settlements and of their population (b) in rural settlements by size categories in Slovenia.

Tabela 2. Prehodi iz ene v drugo velikostno kategorijo naselij (višjo ali nižjo) od leta 1961 do 1981.

a = število naselij, kjer je bil zabeležen prehod

b = odstotek od vsega števila naselij s prehodom (-) v nižjo in (+) v višjo kategorijo kot leta 1961

Regija	(-) prehodi v nižjo kategorijo								(+) prehodi v višjo kategorijo							vsa naselja
	Σ ±	0-50	51-100	101-200	201-500	501-1000	vsi nad 1000	vsi	51-100	101-200	201-500	501-1000	nad 1000	1981		
Obalnodraška	a	77	20	23	16	-	-	59	18	-	1	5	2	10	276	
	b	-	33,9	38,9	27,1	-	-	-	-	-	5,6	27,8	11,1	55,5	-	
Goriška	a	82	20	26	25	4	2	77	5	-	3	1	-	1	358	
	b	-	26,0	33,8	32,5	5,2	2,6	-	-	-	60,0	20,0	-	20,0	-	
Notranjska	a	56	16	13	20	2	-	51	5	1	1	-	3	-	253	
	b	-	31,4	25,5	39,2	3,9	-	-	-	20,0	20,0	-	60,0	-	-	
Gorenjska	a	90	17	17	9	-	-	43	47	8	13	13	8	5	434	
	b	-	39,5	39,5	20,9	-	-	-	-	17,0	27,7	27,7	17,0	10,6	-	
Ljubljanska	a	198	62	40	15	2	-	119	79	13	22	20	17	7	1170	
	b	-	52,1	33,6	12,6	1,7	-	-	-	16,5	27,8	25,3	21,5	8,9	-	
Zasavska	a	24	10	4	5	3	-	22	2	1	-	1	-	-	104	
	b	-	45,5	18,2	22,7	13,6	-	-	-	50,0	-	50,0	-	-	-	
Dolenjska	a	147	59	46	8	-	-	113	34	7	14	8	2	3	767	
	b	-	52,2	40,7	7,1	-	-	-	-	20,6	41,2	23,5	5,9	8,8	-	
Spod. posavska	a	95	28	33	17	2	-	80	15	2	6	5	2	-	408	
	b	-	35,0	41,2	21,2	2,5	-	-	-	13,3	40,0	33,4	13,3	-	-	
Celjska	a	166	17	56	42	4	-	119	47	3	15	13	14	2	798	
	b	-	14,3	47,0	35,3	3,4	-	-	-	8,8	31,9	27,7	29,8	4,3	-	
Koroška	a	38	4	4	11	9	1	29	9	1	2	-	4	2	130	
	b	-	13,8	13,8	37,9	31,0	3,4	-	-	11,1	22,2	-	44,5	22,2	-	
Podravska	a	145	9	36	59	5	-	109	36	1	8	12	10	5	631	
	b	-	8,3	33,0	54,1	4,6	-	-	-	2,8	22,2	33,3	27,8	13,9	-	
Pomurska	a	70	3	17	28	10	2	60	10	-	2	2	4	2	338	
	b	-	5,0	28,3	46,7	16,7	3,3	-	-	-	20,0	20,0	40,0	20,0	-	
SR Slovenija	a	1188	265	315	255	41	5	881	307	37	87	80	66	37	5666	
	b	-	30,1	37,8	28,8	4,7	0,6	100%	100%	12,1	28,3	26,0	21,5	21,1	-	

a) The number of settlements with a shift in the size group during the 1961-1981 period.

b) The share of number of settlement affected by the shift in a size group from the total number of such settlements: - shift to a lower, + shift to a higher size group.

Tabela 3. Delež števila naselij v posameznih velikostnih kategorijah po regijah

Table 3. The share of the number of settlements by regions

REGIJE		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SRS
0-50	a	33	20	39	31	47	37	40	28	12	7	5	4	27
	b	24	10	33	27	41	29	33	21	9	4	4	3	23
51-100	a	26	18	19	25	22	20	35	27	26	8	14	14	23
	b	24	19	20	26	25	23	37	25	24	8	11	9	23

REGIJE		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SRS
101-200	a	21	29	20	17	17	25	19	27	34	31	36	26	25
	b	27	30	18	19	18	25	24	31	35	22	32	25	26
0-100	a	59	38	58	56	68	57	75	55	38	15	19	18	50
	b	48	29	53	53	66	52	70	46	33	12	15	12	45
0-200	a	81	66	78	73	85	82	94	82	72	46	55	44	75
	b	75	59	71	72	84	77	94	77	68	34	47	37	71
201-500	a	14	28	18	19	11	14	5	17	22	41	36	37	19
	b	20	32	26	20	12	18	5	20	26	47	44	43	23
501-1000	a	5	4	3	6	3	2	1	1.0	5	8	7	15	4.5
	b	5	7	2	7	3	4	1	2.5	5	12	8	17	5.0
1000 >	a	2	2	1	2	1	2	-	-	1	5	2	4	1.5
	b	-	2	1	1	1	1	-	0.5	1	7	1	3	1.1

a = 1981, b = 1961

Tabela 4. Delež števila prebivalcev v posameznih velikostnih kategorijah po regijah
Table 4. The share of the number of population by regions

REGIJE		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SRS
0-50	a	8.9	3.0	6.3	5.0	10.1	8.1	13.4	6.8	2.1	0.8	0.8	0.5	4.6
	b	4.7	1.5	5.4	5.0	9.6	6.4	12.1	4.3	1.6	0.4	0.5	0.3	3.8
51-100	a	12.0	6.4	10.2	10.2	12.8	9.9	29.5	16.1	10.3	2.0	4.4	3.3	10.0
	b	10.9	5.8	9.0	11.0	15.0	9.6	29.1	12.4	9.2	1.7	3.3	2.2	9.4
101-200	a	18.8	19.4	23.5	14.2	20.2	23.8	28.3	31.3	25.5	13.4	21.1	12.4	20.7
	b	23.3	18.3	16.8	15.5	21.3	22.8	35.7	29.9	26.6	8.4	18.2	10.7	20.6
0-100	a	17.9	9.4	16.5	15.1	22.9	18.0	43.0	23.1	12.4	2.8	5.2	3.8	14.6
	b	15.6	7.3	14.4	16.0	24.6	16.0	41.2	16.7	10.8	2.1	3.8	2.5	13.2
0-200	a	36.7	29.8	39.0	29.3	43.1	41.9	71.3	54.9	37.9	16.2	26.3	16.2	35.3
	b	39.3	25.6	34.1	31.5	45.9	38.8	76.9	46.6	37.4	10.5	22.0	13.2	33.8
201-500	a	25.5	40.7	37.5	33.2	28.3	26.8	17.3	37.9	35.0	42.3	43.5	37.8	34.8
	b	37.0	43.2	48.0	36.0	32.1	31.5	16.6	38.9	39.8	38.0	49.4	39.8	38.6
501-1000	a	22.2	15.1	12.0	24.9	17.4	9.8	8.1	7.8	16.7	16.2	18.0	30.0	17.9
	b	23.7	22.4	8.0	26.2	14.4	14.4	6.5	9.6	14.5	20.8	19.7	35.7	18.8
1000 >	a	15.6	15.4	11.5	12.6	11.3	21.5	3.3	-	10.4	25.2	12.2	16.0	12.0
	b	-	8.8	12.9	6.3	7.6	15.3	-	4.9	8.3	30.7	8.9	11.3	13.2

a = 1981, b = 1961

Tabela 5. Povprečna velikost naselij (število po velikostnih kategorijah) po regijah
Table 5. The average size of settlements (population in size groups) by regions

REGIJE		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SRS
0-50	a	28	32	22	28	26	39	30	30	34	36	38	36	28
	b	31	35	25	41	28	35	34	30	33	40	35	38	31
51-100	a	69	74	72	73	70	72	74	75	76	74	79	76	74
	b	74	73	72	74	72	68	71	73	76	81	77	78	73

REGIJE		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	SRS
101-200	a	140	143	150	146	142	140	134	141	145	135	148	150	143
	b	140	145	143	142	141	143	134	143	146	151	152	147	144
0-100	a	46	52	38	49	40	47	52	52	63	57	68	66	49
	b	53	60	43	53	45	49	54	54	65	68	66	68	52
0-200	a	70	91	67	71	60	75	67	82	102	109	120	117	80
	b	84	103	68	77	66	82	75	90	107	122	125	121	86
201-500	a	280	312	278	315	305	272	310	275	302	322	304	319	304
	b	297	318	296	309	322	296	281	281	297	322	299	314	302
501-1000	a	617	756	578	660	682	747	686	648	673	655	665	642	664
	b	725	741	639	680	775	610	587	593	646	616	660	680	670
1000 >	a	1304	1446	1995	1392	1303	1643	1122	-	1821	1619	1381	1312	1407
	b	-	1268	1717	1238	1430	1311	-	1534	1326	1817	1494	1298	1443

a = 1981, b = 1961

Regije (regions):

I. obalno-kraška

II. goriška

III. notranjska

IV. gorenjska

V. ljubljanska

VI. zasavska

VII. dolenska

VIII. spodnjezasavska

IX. celjska

X. koroška

XI. podravska (mariborska)

XII. pomurska

SRS = Socialistična republika Slovenija

Literatura

- I l e š i č, S., 1950, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, SAZU, Ljubljana.
- K o k o l e, Vladimir in K o k o l e, Vera, 1969, Urbanizacija podeželja v Sloveniji, Geografski vestnik, XLI, Ljubljana.
- M e l i k, A., 1933, Kmečka naselja v Sloveniji, Geografski vestnik, IX, Ljubljana.
- M e l i k, A., 1963, Slovenija I, 2. izd., Slov. matica, Ljubljana.
- M e l i k, V., 1975, Razvoj politično-teritorialnih enot, Grosupeljski zbornik, Grosuplje.
- M e l i k, V., 1979, O razvoju politično-teritorialnih enot, Zbornik občine, Domžale.
- Uradni list SR Slovenije, 23, 1984, Ljubljana.
- Statistični letopis SR Slovenije, Zavod SRS za statistiko, 1982, Ljubljana.

THE SIZE STRUCTURE OF RURAL SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Vladimir K o k o l e

(Summary)

The author analyses the structure of the rural settlement pattern as being quantitatively expressed by the size of the settlements (i.e. their population) and the recent (1961–1981) shifts in the pattern. The period under consideration was characterised by the most vigorous processes of urbanization, which is now, however, slowing down. The changes in the structure were analysed by the shifts in the share of the number of rural settlements and of the number of people within particular size categories (1, 0–50 and 51–100, 2, 101–200, 3, 201–500, 4, 501–1000 and 5, over 1000 people) in 1961 and 1981 using available Census data. The reduced number of rural settlements in 1981 reflects partly the abandonment of some settlements; but mostly the redefinition of many of them as urban (mostly in larger places close to towns) but also the new function of some formerly of semi-urban character (several commune centres). The general decline of the rural population (down to one half of their former size in extreme cases) has also led to the increase of the number both of settlements and even of the population in the smaller size categories. More stable was the situation in the 100–200 and in particular in the 201–500 inhabitants size group. Increased shares are characteristic of the 4th and 5th categories. Still, differences in particular regions (and communes within them) were considerable, largely reflecting the initial size structure and the amount of the shifts.

The attached tables illustrate the structure and the recent shifts by regions, whereas the maps show the spatial distribution by communes.